

Tadeusz Polak

Model rewaloryzacji miasta Zamość 1964-1980

Ochrona Zabytków 33/4 (131), 271-282

1980

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

TADEUSZ POIAK

MODEL REWALORYZACJI MIASTA ZAMOŚĆ 1964-1980

Próbę rewaloryzacji miasta podejmowano w Polsce przed 1939 r. na terenie warszawskiej Starówki. Skromne możliwości finansowe wyznaczyły skalę, zainicjowany został jednak proces analizy wartości zabytkowych zespołu staromiejskiego, możliwości adaptacji dla celów współczesnych. Wyniki tych przemyśleń okazały się przydatne w pracy nad koncepcją rekonstrukcji Starówki po wojnie. I chociaż rekonstrukcja i odbudowa staromiejskiego zespołu w Warszawie stanowiły jednocześnie przedsięwzięcie rewaloryzacyjne, do praktycznych działań w historycznych zespołach miast polskich przystąpiono dopiero w latach sześćdziesiątych. Pierwsze kroki podjęte zostały przez władze Krakowa, następnie Zamościa i Torunia. W artykule przedstawiam proces rewaloryzacji w latach 1964—1980, próby wypracowania organizacji służb inwestycyjnych, zwiększania zdolności wykonawczych i związane z tym trudności. Czas już również pokusić się o próbę sformułowania wniosków.

Pierwsza w kraju uchwała rządu została podjęta w 1961 r. w sprawie remontów i przebudowy Krakowa¹. Społeczeństwo Krakowa obiecywało sobie wiele po ukazaniu się tej uchwały oraz dwóch następnych, które przyznały środki i uprawnienia dla ratowania miasta². Od początku jednak natrafiono na trudności realizacyjne, głównie z powodu niedostatecznego przygotowania organizacyjnego i dokumentacyjnego inwestora.

W sytuacji podobnej, a nawet bardziej skomplikowanej znalazły się władze Zamościa, które rozpoczęły prace bez uchwał centralnych³. W latach 1964—1970 wartość prac budowlano-konserwatorskich wyniosła 64 mln. zł⁴. W minimalnym stopniu wykorzystano potencjał przedsiębiorstw działających na terenie miasta. Na lata 1971—1975 uchwała Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Lublinie⁵ przeznaczyła na ten cel sumę 230 mln. zł. Realizacja uchwały napotkała od razu olbrzymie trudności, głównie z powodu braku przygotowanej służby inwestycyjnej. Powołano Pełnomocnika Prezydium WRN w Lublinie do Spraw Rewaloryzacji w Zamościu, mgra

Eugeniusza Zgnilca, ówczesnego przewodniczącego Miejskiej Rady Narodowej m. Zamościa. Powołano również Głównego Konsultanta do Spraw Renowacji Starożytności Miasta w Zamościu, prof. dra Wiktora Zina, którego zakres obowiązków miał być określony przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie.

ORGANIZACJA SŁUŻB INWESTYCYJNYCH

Przy PRN w Zamościu podjęto próbę zorganizowania zespołu inwestycyjnego. Posłużono się tu przykładem Krakowa, gdzie zespół taki już istniał. Realizacja tego zamiaru została jednak zaniechana ze względu na przepisy, które nie pozwoliły na odpowiednie zwiększenie liczby etatów i funduszu plac. Wydzielono tylko po kilka etatów z Pracowni Urbanistycznej oraz z Miejskiego Zarządu Budynków Mieszkalnych (MZBM), co pozwoliło na utworzenie małej komórki inwestycyjnej⁶.

We wniosku do władz wojewódzkich w Lublinie MRN w Zamościu tak scharakteryzowała potrzebę powołania biura do spraw renowacji: „...*problem służby inwestorskiej, jej organizacja, struktura i zakres kompetencji jest nie rozwiązany do końca w skali kraju w stosunku do procesu inwestorskiego w ogóle, a w odniesieniu do remontów istniejących zasobów mieszkaniowych w szczególności*”⁷. Stwierdzenie to nadal jest aktualne. Usilne starania władz miasta sprawiły, że po 1968 r. została powołana Sekcja Realizacji przy MZBM. Organizacja ta była jednak formą pośrednią, administracyjnie nie skryształizowaną, podobnie jak zakres jej działania i kompetencji⁸. Z myślą o pokonaniu trudności PP Pracowni Konserwacji Zabytków złożyło propozycję powołania w Zamościu delegatury Zarządu Inwestycji Obiektów Zabytkowych w Warszawie. Ustalenia dokonane wspólnie z przedstawicielami Zamościa oraz z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Lublinie w lipcu 1971 r. zakładały powołanie delegatury od września 1971 r., z jednoczesnym podpisaniem umowy na pełnienie przez PKZ funkcji inwestora zastępczego dla PMRN w Zamościu do roku

¹ Uchwała Nr 482/61 Rady Ministrów z 10.X.1961 r. w sprawie kompleksowego remontu i przebudowy budynków dzielnicy Śródmieście w Krakowie oraz obiektów zabytkowych poza tym rejonem.

² Uchwała Nr 169/67 Rady Ministrów z 14.VII.1967 r. oraz Uchwała Nr 186/74 Rady Ministrów z 2.VIII.1974 r.

³ Inicjatorem i motorem działań zabiegających o ratunek dla miasta był ówczesny przewodniczący Rady Narodowej m. Zamościa mgr E. Zgnilec.

⁴ Wniosek Prezydium MRN w Zamościu do Prezydium WRN w Lublinie o powołanie Biura do Spraw Kompleksowej Rewaloryzacji Zespołu Staromiejskiego m. Zamościa — grudzień 1971 r.

⁵ Uchwała Nr 96/883/71 Prezydium WRN w Lublinie z 18.V.1971 r. o kompleksowej rewaloryzacji Starożytności Miasta w Zamościu.

⁶ Wniosek o powołanie Biura..., s. 2, p. 1.

⁷ Ibidem, s. 2.

⁸ Ibidem, s. 2, p. 2.

1980⁹. W następstwie tych ustaleń zostały złożone u władz miasta projekty umów:

- a) przyjęcia pełnego powiernictwa w zakresie dokumentacji projektowo-kosztorysowej;
 - b) sprawowania nadzoru technicznego nad realizacją prac budowlano-konserwatorskich i remontowych.
- Prezydium MRN w Zamościu umów nie podpisało, lecz złożyło do WRN w Lublinie w grudniu 1971 r. ponowny wniosek o powołanie Biura do Spraw Renowacji. Zakładano, że biuro to będzie sprawować funkcję generalnego

1. Zamość, stawianie rusztowań do prac konserwatorskich w pierzei południowej rynku

1. Zamość, setting up of the scaffolding for conservation works in the southern frontage of the market square

inwestora całego procesu rewaloryzacji o następującym zakresie działania:

- prowadzenie samodzielnego planowania i programowania prac w zakresie projektowania i robót budowlano-konserwatorskich;
- kierowanie i współdziałanie we wszystkich fazach projektowania;
- koordynację działalności przedsiębiorstw wykonawczych;

⁹ Informacja w zakresie organizacji prac związanych z rewaloryzacją Starego Miasta w Zamościu PKZ — ZJOK Warszawa — czerwiec 1972 r.

¹⁰ Wniosek o powołanie Biura...

¹¹ Naradzie przewodniczył minister Kultury i Sztuki Stanisław Wroński, uczestnicy: przewodniczący Prezydium WRN w Lublinie — A. Wójcik, prof. J. Zachwatowicz, A. Majewski, przed-

- nadzorowanie robót budowlano-konserwatorskich;
- współdziałanie z władzami konserwatorskimi i budowlanymi, z instytucjami i placówkami naukowo-badawczymi¹⁰.

Wniosek został częściowo uwzględniony. Biuro powołano z dniem 1.X.1972 r. jako jednostkę działającą w ramach organizacyjnych MZBM w Zamościu. Kierownictwo biura powierzono specjalnie w tym celu powołanemu zastępcy do spraw renowacji, którego podporządkowano dyrektorowi MZBM, a pod względem merytorycznym Prezydium MRN w Zamościu. W ramach biura powołano dwa działy:

- dokumentacji, planowania i sprawozdawczości oraz
- realizacji i nadzoru.

Pozostałe czynności związane z działalnością biura przejęło MZBM. To połowiczne załatwienie wniosku nie dało spodziewanych rezultatów. Okazało się, że działalność biura w ramach MZBM nie była sprawna. Nie pozwalała na operatywne kierowanie i nadzorowanie procesu rewaloryzacji. W okresie tym przystąpiono do opracowywania projektu uchwały rządu w sprawie kompleksowej rewaloryzacji zabytkowego zespołu Zamościa. Stało się dla wszystkich jasne, że niezbędne jest przygotowanie odrębnej organizacji inwestycyjnej dla przyjęcia spodziewanych zwiększonych środków finansowych. W związku z tym opracowano m.in. projekt powołania samodzielnej dyrekcji inwestycyjnej tylko dla Starego Miasta w Zamościu.

Dyskusje nad formą organizacyjną i uprawnieniami owej dyrekcji rozpoczęto 18.X.1973 r. w Radziejowicach koło Warszawy, na posiedzeniu pod przewodnictwem ministra Kultury i Sztuki¹¹, z okazji rozpatrywania pierwszej koncepcji organizacyjnej przedstawionej przez Generalnego Konserwatora Zabytków prof. A. Majewskiego. Projekt zakładał powołanie Generalnego Realizatora Odnowy Starego Miasta w Zamościu (GRO) i w ramach tej organizacji proponowano skoncentrowanie następujących czynności:

- nadzoru inwestorskiego,
- nadzoru technicznego,
- wykonawstwa robót budowlano-konserwatorskich,
- wykonawstwa robót instalacyjnych,
- wykonawstwa robót drogowych,
- wykonawstwa robót wyposażenia wnętrza,
- wykonawstwa produkcji pomocniczej,
- kierownictwa transportu i sprzętu,
- planowania projektowego i badawczego.

W czasie dyskusji wniesiono wiele istotnych zastrzeżeń do przedłożonej propozycji. Głównie zwrócono uwagę na to, że wnioskodawca zakładał powołanie GRO przy oparciu się na istniejących jednostkach. Scalając istniejący potencjał, nie uzyskano by więc zwiększenia mocy przerobowej. Nie wyjaśniono, w jaki sposób w Zespół Biura Projektów, stanowiącego jednostkę GRO, mają być włączone samodzielne przedsiębiorstwa produkcyjne (np. Zakłady Artystyczne ASP, Zespół Instytutów Politechnik Krajowych, Pracownie Sztuk Plastycznych). Również nie wyjaśniono kompetencji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wobec projektowanej Rady Naukowo-Technicznej, którą miał powołać Generalny Konserwator Za-

stawiciele Ministerstwa Gospodarki Komunalnej, Zamościa oraz autor tej pracy jako ówczesny dyrektor Zarządu PP PKZ.

¹² Uchwała Prezydium WRN w Lublinie Nr 156/1210/73 z 14.II. 1973 r.

¹³ Uchwała Prezydium MRN w Zamościu Nr 111/517/73 z 15.II. 1973 r. w sprawie powołania Dyrekcji Odnowienia Zabytkowego Zespołu Miejskiego w Zamościu.

2. Zamość, odzyskiwanie zabytków archeologicznych z obszaru rynku przed montażem podbudowy nawierzchni placu rynkowego

2. Zamość, recovery of archaeological works of art found in the market square prior to putting the foundation for the surface of the market square

bytków jako swego rzecznika merytorycznego. Projekt powołania GRO został odrzucony.

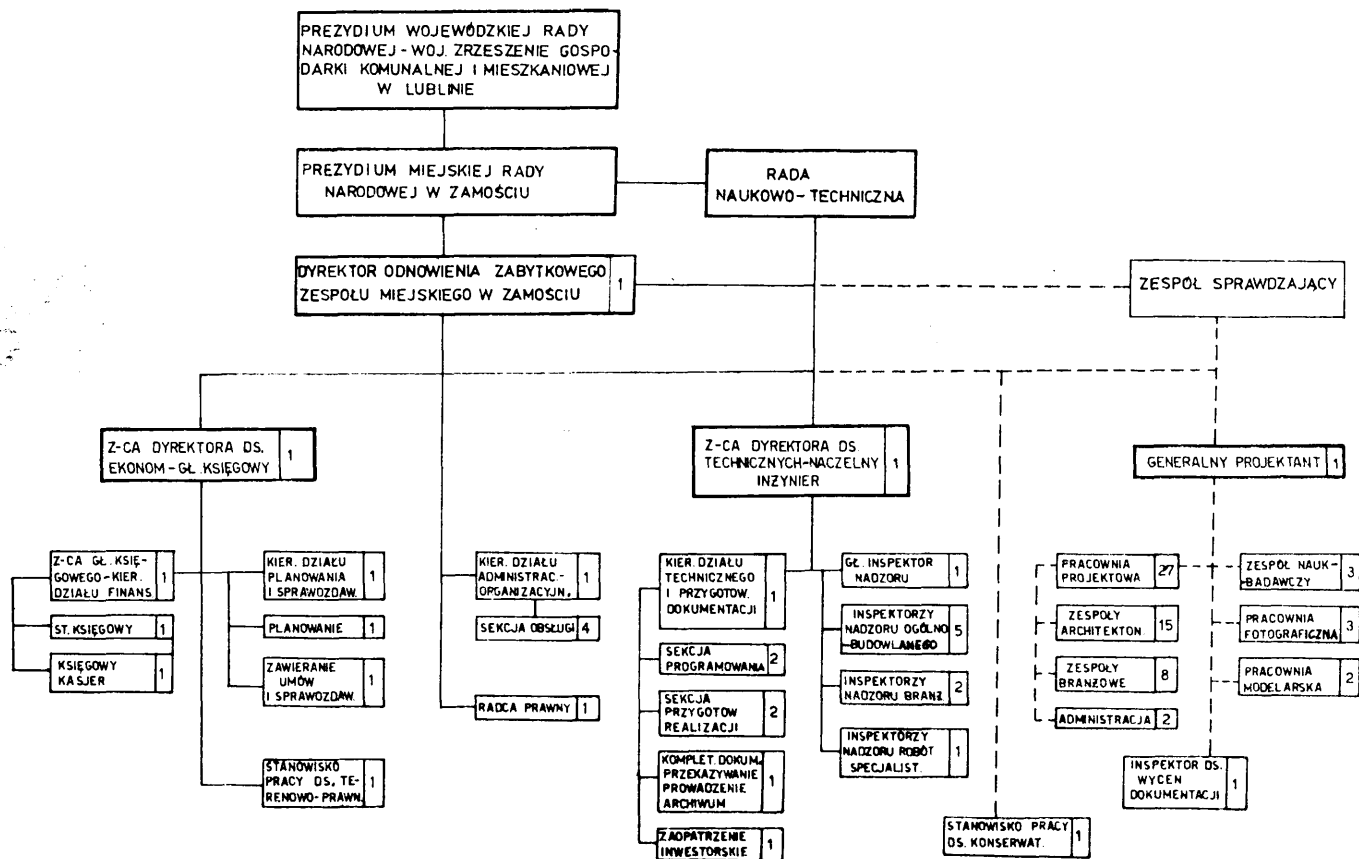
W wyniku dalszych konsultacji i ustaleń dnia 14.II.1973 r. Prezydium WRN, w Lublinie wyraziło zgodę na powołanie Dyrekcji Odnowienia Zabytkowego Zespołu w Zamościu (DOZZ)¹². Już następnego dnia MRN w Zamościu uchwaliła utworzenie Dyrekcji Odnowienia Zabytkowego Zespołu Miejskiego w Zamościu (DOZZM)¹³, a jej statut stanowił załącznik do uchwały. DOZZM powołano jako jednostkę budżetową, podległą bezpośrednio

Prezdydium MRN w Zamościu i pełniło funkcję jej inwestora zastępczego o zakresie działania i uprawnień, które sformułowane zostały w § 1, pkt. 2: „DOZZM jednoczy w ramach jednej jednostki organizacyjnej wszystkie funkcje dotyczące organizacji procesu inwestowania i realizacji poprzez programowanie i planowanie przedsięwzięcia, przygotowania dokumentacji projektowo-kosztorysowej, nadzorowania robót budowlano-konserwatorskich, aż do momentu przekazania gotowych obiektów i urządzeń do użytkowania i eksploatacji.”

3. Zamość, montowanie płyty nawierzchniowej w południowej części rynku

3. Zamość, putting the surface in the southern part of the market square

Schemat I. Struktura organizacyjna Dyrekcji Odnowienia Zabytkowego Zespołu Miejskiego w Zamościu

Scheme I. The organizational structure of the Board for the Renewal of the Historic Town Complex at Zamość

Na skomplikowany tryb przygotowania inwestycji dla staromiejskich zespołów zabytkowych zwracał swego czasu uwagę Mieczysław Kurzątkowski¹⁴. Dla przygotowania części badawczo-dokumentacyjnej, dla projektowania i realizacji prac niezbędne jest — jego zdaniem — wykonanie kilkunastu opracowań pomocniczych. Dlatego też m.in. w statucie DOZZM przewidziano również powołanie pracowni projektowej z generalnym projektantem na czele (schemat I), zrezygnowano zaś z bezpośredniego wykonawstwa prac budowlano-konserwatorskich. Powołanie DOZZM w Zamościu stanowiło duży krok ku uporządkowaniu organizacji służb inwestycyjnych. Była to pierwsza w kraju zorganizowana, samodzielna jednostka inwestycyjna dla zabytkowego zespołu miejskiego. Starania władz miasta zostały uwieńczone podjęciem Uchwały Nr 139/74 Rady Ministrów¹⁵ w sprawie odnowienia Starego Miasta w Zamościu. Uchwała ta ustaliła dwa etapy całkowitego odnowienia miasta (pierwszy do 1980 r. i drugi do 1985 r.), przeznaczając na ten cel około 1,5 mld. zł. W § 4 Uchwały zalecono powołanie Dyrekcji Odnowienia Starego Miasta w Zamościu (DOSMZ) do kierowania całokształtem prac i zaleceń ujętych w Uchwale. Instytucja ta została powołana przez wojewodę lubelskiego w 1974 r. w oparciu o istniejącą

już organizację — DOZZM. W § 4 Uchwały podaje się, że nowo utworzona Dyrekcja będzie „... kierować całokształtem prac związanych z jego (Zamościa) odnowieniem i konserwacją jako inwestor zastępczy dysponujący środkami przeznaczonymi na realizację programu odnowienia Starego Miasta w Zamościu oraz koordynującą działalność Zakładu Przedsiębiorstwa Konserwacji Zabytków i przedsiębiorstw remontowo-budowlanych realizujących program.”

Dla zapewnienia realizacji powyższej Uchwały wojewoda lubelski w Zarządzeniu Nr 173 z dnia 10.IX.1974 r. określił program działań przy ratowaniu miasta i m.in. powołał dwie specjalne rady¹⁶. Dla dokonania szczegółowej weryfikacji programów rewaloryzacji powołano Radę Programowo-Koordynacyjną pod przewodnictwem wicewojewody lubelskiego¹⁷ oraz Radę Naukowo-Techniczną, bezpośrednio podległą wojewodzie lubelskiemu, pod przewodnictwem prof. dra Jana Zachwatowicza¹⁸, która miała za zadanie: „... merytoryczne opiniowanie dokumentacji (założeń techniczno-ekonomicznych, projektów technicznych, uproszczonej dokumentacji) wykonywanej dla robót renowacyjnych i konserwatorskich w obiektach zabytkowego Starego Miasta w Zamościu”. Działalność obu rad była raczej skromna. Po powołaniu województwa za-

¹⁴ M. Kurzątkowski, *Zamość w szóstym roku renowacji*, „Ochrona Zabytków”, nr 3, 1969, s. 171.

¹⁵ Uchwała Nr 139/74 Rady Ministrów z 31.V.1974 r. w sprawie odnowienia Starego Miasta w Zamościu.

¹⁶ Zarządzenie Nr 173 wojewody lubelskiego z dnia 10.IX.1974 r. w sprawie renowacji Starego Miasta w Zamościu.

¹⁷ Skład Rady Programowo-Koordynacyjnej powołanej Zarządzeniem wojewody lubelskiego Nr 173 z dnia 10.IX.1974 r.

¹⁸ Skład Rady Naukowo-Technicznej, powołanej Zarządzeniem wojewody lubelskiego Nr 173 z dnia 10.IX.1974 r.: przewodniczący — prof. dr hab. Jan Zachwatowicz, członkowie — prof. dr hab. Wiktor Zin, prof. dr hab. Adam Miłobędzki, prof. dr hab. Wojciech Kalinowski, mgr Jerzy Cywoniuk, mgr Mieczysław Kurzątkowski, mgr inż. arch. Olgierd Olszewski.

1. Zamość, prace na zapleczu Rynku Solnego

4. Zamość, works carried out at the back of the Solny Market Square

mojskiego przestały one istnieć nawet formalnie. Zgodnie z § 6 Uchwały Nr 139/74 zostało podpisane w 1979 r. porozumienie wojewody lubelskiego z ministrami: Kultury i Sztuki, Gospodarki Terenowej i Ochrony Środowiska, Budownictwa i Przemysłu Materiałów Budowlanych oraz z przewodniczącym Głównego Komitetu Kultury Fizycznej i Turystyki¹⁹. Zawarte porozumienie określa udział poszczególnych resortów w zakresie:

— zabezpieczenia potencjału produkcyjnego przedsiębiorstw budowlanych, budowlano-montażowych i konserwatorskich;

— prac projektowych i studialno-badawczych;

— organizacji i koordynacji procesu renowacji.

W porozumieniu tym powołano również stały Międzyresortowy Zespół Koordynacyjny, pod przewodnictwem wicewojewody lubelskiego²⁰. Zespół ten miał się spotykać co najmniej dwa razy do roku dla oceny realizacji zawartego porozumienia. Nowo powołana organizacja inwestycyjna istniała jednak tylko rok, gdyż po utworzeniu wo-

jewództwa zamojskiego wojewoda zamojski z dniem 1.VII.1975 r. powołał Dyрекcję Rozbudowy Miasta Zamościa, włączając dotychczasową w skład nowej organizacji. Tym samym wykonanie zalecenia Uchwały Nr 139/74 powołania odrębnej organizacji zostało uchylone. W ramach nowej organizacji przewidziano stanowisko zastępcy dyrektora do spraw przygotowania i realizacji renowacji. Stanowisku temu podporządkowano:

— dział przygotowania dokumentacji technicznej,

— dział realizacji,

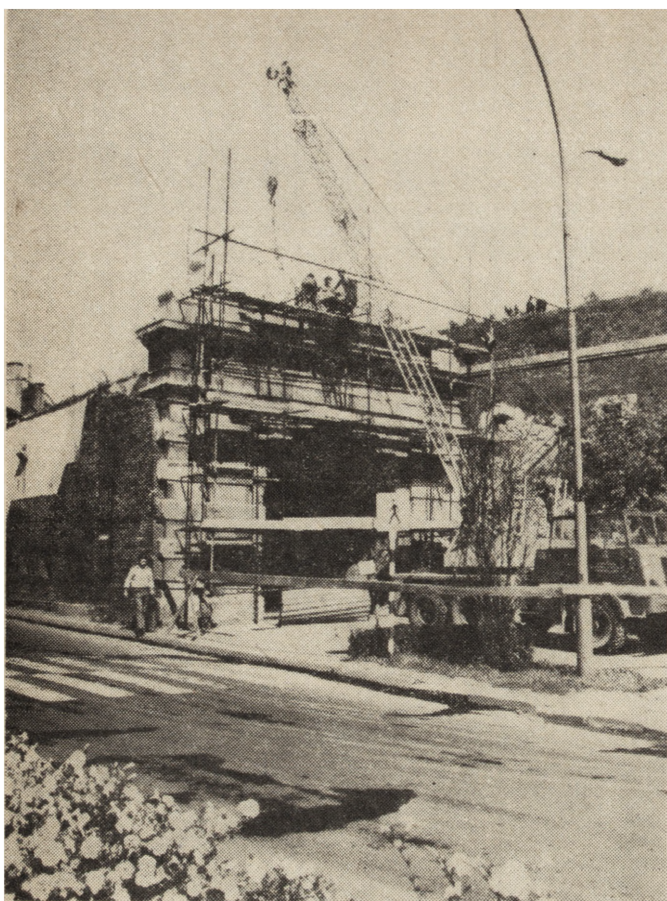
— stanowisko przygotowania dokumentacji studialno-badawczej.

Decyzja likwidacji DOZZM, być może słuszna, zaprzęściła możliwość rozwoju odrębnej, specjalistycznej organizacji inwestycyjnej dla celów rewaloryzacji. Zachowanie w nowej organizacji inwestycyjnej miasta pionu dla renowacji dawało minimalną możliwość zachowania odrębności i skuteczności działania. W wyniku dalszych reorganizacji, zarządzeniem wojewody zamojskiego

¹⁹ Porozumienie w sprawie ustalenia szczegółowych zadań i obowiązków warunkujących przeprowadzenie renowacji Starego Miasta w Zamościu — 4.IV.1973 r.

²⁰ W skład Stałego Międzyresortowego Zespołu Koordynacyjnego weszli: przewodniczący — wicewojewoda lubelski Tadeusz Dymitewko, członkowie — przedstawiciel Ministerstwa Kultury i Sztuki

Bohdan Rymaszeński, Generalny Konserwator Zabytków, przedstawiciel Ministerstwa Gospodarki Terenowej i Ochrony Środowiska, podsekretarz stanu Czesław Kotela, przedstawiciel Ministerstwa Budownictwa i Przemysłu Materiałów Budowlanych, podsekretarz stanu Edward Dobija; przedstawiciel Przewodniczącego Głównego Komitetu Kultury Fizycznej i Turystyki, wicedyrektor Departamentu Inwestycji i Remontów Tadeusz Breguła.

5. Zamość, montaż górnej części elewacji Bramy Lwowskiej Starej

5. Zamość, putting of the upper part of the Old Lwowska Gate

z dniem 11.X.1977 r. zostaje jednak rozwiązana również Dyrekcja Rozbudowy Miasta Zamościa, a jej agendy włączono do Wojewódzkiej Dyrekcji Rozbudowy Miast i Osiedli Wiejskich z siedzibą w Zamościu²¹. Nieustanne reorganizacje spowodowały wiele zamieszania, nieprawidłowości w procesie inwestowania, a przede wszystkim naruszyły tempo prac.

W nowej organizacji inwestorskiej zachowano specjalny pion do spraw przygotowawczych i realizacji renowacji obiektów zabytkowych. Skuteczna działalność tego pionu w ogólnej strukturze przedsiębiorstwa, a przede wszystkim wypracowanie odrębności prac nie wydaje się możliwe. Należy wspomnieć o próbie organizacji Generalnego Realizatora Inwestycji. Wojewoda zamojski pismem z dnia 15.VI.1977 r. zwrócił się do ministra Kultury i Sztuki z wnioskiem o powierzenie Oddziałowi PKZ w Zamościu takiej funkcji, z następującymi obowiązkami i uprawnieniami:

- rola kierującego i koordynującego pracą biur projektowo-badawczych;
- zlecenie dokumentacji projektowej i badawczej (badania archeologiczne, architektoniczne, fizykochemiczne i inne) współpracującym jednostkom i przyjmowanie od nich dokumentacji;
- koordynowanie, uzgadnianie i konsultowanie rozwiązań projektowych;
- zlecenie i przyjmowanie opinii ekspertów;
- prowadzenie własnych prac naukowo-historycznych;
- opracowanie dokumentacji organizacji robót;
- prowadzenie robót wykonawstwa własnego;
- zlecenie robót podwykonawcom;

²¹ Zarządzenie Nr 50 z dnia 11.X.1977 r. wojewody zamojskiego w sprawie włączenia DRMZ do WDRM i OW.

6. Zamość, odsłanianie galerii strzelniczej bastionu VII

6. Zamość, uncovering of the shooting gallery of bastion VII

7. Zamość, Brama Lubelska Nowa, na pierwszym planie odsłonięcie Kojca w fosie (wszystkie zdjęcia: S Kowalicki)

7. Zamość, the New Lubelska Gate

— pełnienie dozoru technicznego nad wszystkimi robotami budowlano-konserwatorskimi;

— przekazywanie obiektów do użytku wraz z ich rozliczeniem. Minister Kultury i Sztuki po rozpatrzeniu wniosku, biorąc pod uwagę fakt, że Oddział PKZ w Zamościu jest nową jednostką (powstał 1.I.1977 r.), szczególnie jednak to, że Generalny Realizator Inwestycji nie ma praktycznego zastosowania w ratowaniu miast, nie wyraził zgody na powierzenie tej funkcji PP Pracowni Konserwacji Zabytków²². Oddział zamojski PKZ przyjął do koordynacji jako generalny wykonawca wiele prac i czynności ujętych we wniosku wojewody (p. 1, 2, 3, 4, 5, 7). Z dniem 1.IV.1977 r. powołane zostało stanowisko Generalnego Projektanta m. Zamościa, któremu powierzono uprawnienia koordynacyjne²³.

Z inicjatywy PKZ Generalny Konserwator Zabytków utworzył pod swoim przewodnictwem Radę Konserwatorsko-Architektoniczną.²⁴ Pierwsze posiedzenie Rady odbyło się dnia 15.VII.1977 r.; do 1.VIII.1980 r. odbyło się 18 posiedzeń. Znaczną sprawność działania uzyskano przez przekazanie Radzie uprawnień decyzji konserwatorskich oraz uczestnictwo wicewojewody zamojskiego, który podejmował decyzje administracyjne²⁵. Należy uznać, że ta forma rozwiązywania trudnych problemów konserwatorskich, badawczych czy też technicznych zdała egzamin i jest warta propagowania. Decyzje Rady niejednokrotnie wyręczały władze i instytucje odpowiedzialne za bieżące prace i przyczyniały się niewątpliwie do uporządkowania i przyspieszenia prac w zespole Starego Miasta Zamościa.

²² Pismo wojewody zamojskiego z dnia 15.IV.1977 — L. dz. Pl. III/GKiM — 0717-23/77 do ministra Kultury i Sztuki; odpowiedź ministra Kultury i Sztuki z dnia 30.VI.1977 r. — L. dz. MOZ/NP//PKZ — Zam/2709/77 do wojewody zamojskiego.

²³ Na stanowisko Generalnego Projektanta powołany został dnia 1.VI.1977 r. wybitny badacz architektury i projektant obiektów zabytkowych mgr inż. arch. Antoni Kašinowski.

²⁴ Skład Rady Konserwatorsko-Architektonicznej: przewodniczący — Generalny Konserwator Zabytków, członkowie — Naczelny Dyrektor PKZ, Wojewódzki Konserwator Zabytków, Miejski Kon-

serwator Zabytków, dyrektor PKZ Oddziału Zamość, Generalny Projektant m. Zamościa, dyrektor Dyrekcji Rozbudowy Zamościa. Pierwszym czterem posiedzeniom Rady przewodniczył dr B. Rymaszewski, pozostałym — arch. Jacek Cydzik.

²⁵ We wszystkich posiedzeniach Rady uczestniczył aktywnie wicewojewoda mgr E. Drażek.

ORGANIZACJA SŁUŻB INWESTYCYJNYCH

Organizacje inwestycyjne powołane do życia

1. Sekcja Renowacji przy MZBM	— 1968—1972
2. Biuro do Spraw Renowacji przy MZBM	— 1972—1973
3. Dyrekcja Odnowienia Zabytkowego Zespołu Miejskiego w Zamościu	— 1973—1974
4. Dyrekcja Odnowienia Starego Miasta w Zamościu	— 1974—1975
5. Dyrekcja Rozbudowy Miasta Zamościa	— 1975—1977
6. Wojewódzka Dyrekcja Rozbudowy Miast i Osiedli Wiejskich	— 1977— nadal

Próby organizacji służb inwestycyjnych

1. Propozycja powołania delegatury w Zamościu, Zarządu Inwestycji Obiektów Kultury w Warszawie	— 1971
2. Wniosek Generalnego Konserwatora Zabytków o powołanie Generalnego Realizatora Odnowy Starego Miasta w Zamościu	— 1973
3. Próba powierzenia PKZ funkcji Generalnego Realizatora Zespołu Zabytkowego Starego Miasta w Zamościu	— 1977

²⁶ Uchwała Nr 101/78 Rady Ministrów z dnia 21.VII.1978 r. w sprawie powołania Międzyresortowej Komisji do Spraw Rewaloryzacji Miast i Zespołów Staromiejskich.

Pełnomocnicy, rady naukowo-techniczne

1. Pełnomocnik Prezydium WRN w Lublinie do Spraw Renowacji m. Zamościa — 1971
2. Główny Konsultant do Spraw Renowacji — 1971
3. Rada Programowo-Koordynacyjna — 1974
4. Rada Naukowo-Techniczna — 1974
5. Międzyresortowy Zespół Koordynacyjny — 1975
6. Rada Konserwatorsko-Architektoniczna — 1977
7. Międzyresortowa Komisja do Spraw Rewaloryzacji Miast i Zespołów Staromiejskich — 1978

W powyższym zestawieniu podane zostały jedynie organizacje i komisje główne; władze miasta oraz stowarzyszenia i organizacje społeczne powołały ponadto liczne komisje i zespoły lokalne. Brak jasno skryształowanej koncepcji organizacji służb inwestycyjnych nie ułatwił pracy. Każda z wyżej wymienionych organizacji czy rad naukowo-technicznych na pewno w dobrej wierze inicjowała nowe koncepcje organizacyjne, techniczne, wprowadzając jednak chaos inwestycyjny. Dobra technicznie i organizacyjnie praca zależna jest — jak wiadomo — w ogromnej mierze od prawidłowego przygotowania inwestycji. O harmonijnym działaniu służb inwestorskich w Zamościu nie można niestety powiedzieć. Należy oczekiwać, że doświadczenia zebrane przez 16 lat posłużą do podjęcia właściwych decyzji w innych miastach. Wnioski płynące z tych lat winny również pomóc władzom Zamościa w usprawnieniu pracy w następnych latach, gdy przystąpi się do końcowej fazy działań rewaloryzacyjnych w zespole staromiejskim.

WYKONAWSTWO BUDOWLANO-KONSERWATORSKIE

Prace budowlano-konserwatorskie w Zamościu rozpoczął warszawski Oddział PKZ w 1962 r. Wykonano dokumentację naukowo-historyczną z wytycznymi konserwatorskimi dla całego zespołu staromiejskiego²⁶ oraz dokumentację architektoniczno-techniczną dla ratusza zamojskiego²⁷. Były to pierwsze nieśmiałe kroki, ale zauważone przez społeczeństwo i działaczy społecznych skupionych w Towarzystwie Przyjaciół Zamościa. Okres ten należy zaliczyć do intensywnej działalności propagandowej władz miasta z ówczesnym przewodniczącym MRN Zamościa — mgrem Eugeniuszem Zgnilcem. Zwrócono uwagę na katastrofalny stan techniczny miasta. Pracownie Konserwacji Zabytków stały się jednym z głównych partnerów w walce o ratowanie Zamościa.

Od 1966 r. prowadzi prace Kierownictwo Grupy Robót; wydzielony został kilkunastoosobowy zespół projektowy w pracowni projektowej warszawskiego Oddziału PKZ i ten oddział całość prac nadzorował. Lubelski Oddział PKZ został powołany 1 stycznia 1968 r.²⁸ Dla prac w Zamościu utworzono Kierownictwo Grupy Robót Nr 2. Dokumentację konserwatorsko-techniczną wykonywał nadal warszawski Oddział PKZ oraz pracownia projektowa w Lublinie. Ten stan organizacyjny istniał do 1971 r., czyli do powołania Zakładu PKZ w Zamościu²⁹.

W pierwszym roku działalności Zakładu PKZ w Zamościu wykonane zostały prace za 10 mln zł, a w 1973 r. za 15 mln zł, przy czym w drugim wypadku były to tylko prace budowlano-konserwatorskie, bez dokumentacji projektowej. Zakład ten prowadził działalność produkcyjną w zakresie podstawowej produkcji budowlano-konserwatorskiej — poprzez Kierownictwo Grupy Robót Nr 2 w Zamościu, oraz w zakresie projektowania — poprzez Pracownię Projektową w Zamościu. Szybko nastąpił intensywny rozwój Zakładu. Powstała pracownia projektowa, otrzymano od władz miasta budynek na siedzibę, zaczęto przyjmować funkcje koordynatora prac projektowych realizowanych przez inne oddziały PKZ (Lublin i Warszawa). W następstwie zmian organizacyjnych przeprowadzonych w służbie konserwatorskiej w latach 1973—1975 nastąpił spadek aktywności Zakładu i następnie jego likwidacja. W 1976 r. Zakład PKZ w Zamościu został reaktywowany³⁰. W jego skład weszły następujące jednostki produkcyjne:

- zespół projektowy, na bazie którego zorganizowana została później Pracownia Projektowa;
- Kierownictwo Grupy Robót Nr 2, realizując roboty budowlano-konserwatorskie na terenie województwa zamojskiego;
- warsztaty produkcji pomocniczo-budowlanej;
- baza usług sprzętowo-transportowych;
- baza magazynowa.

Powołano też stanowisko zastępcy dyrektora Oddziału ds. Renowacji Zamościa. W 1976 r. zdolności wykonawcze Zakładu sięgały już 20 mln zł.

Dnia 1 stycznia 1977 r. — za zgodą ministra Kultury i Sztuki oraz przy wielkiej pomocy władz województwa zamojskiego — powołany został Oddział PKZ obejmujący działalnością całe województwo zamojskie wraz z Zamościem.³¹ Przedmiot i zakres działania zamojskiego Oddziału PKZ określono następująco:

- 1) w dziedzinie architektury — sporządzanie dokumentacji technicznej i naukowo-konserwatorskiej oraz sprawowania nadzoru autorsko-konserwatorskiego: a) konserwacji, remontów i częściowej rekonstrukcji obiektów zabytkowych, b) pełnej rekonstrukcji i odbudowy poszczególnych obiektów i zespołów zabytkowych;
- 2) w dziedzinie rzeźby — konserwacja zabytków rzeźb i zdobnictwa architektonicznego;
- 3) konserwacja zabytków malarstwa sztalugowego i polichromii;
- 4) wykonywanie innych czynności wchodzących w zakres prac konserwatorskich lub będących przedmiotem działania PP PKZ.

Dyrektorem Oddziału został mgr inż. arch. Zdzisław Drankowski, doświadczony organizator i architekt. Już w 1977 r. zrealizowano prace konserwatorskie za sumę około 50 mln zł.³² Następane lata — to dalsze zwiększanie możliwości wykonawczych Oddziału. Rozpoczęte zostały na szeroką skalę badania archeologiczne na terenie miasta oraz w bastionach obronnych okalających mia-

²⁷ Dokumentację historyczną m. Zamościa wraz z wytycznymi konserwatorskimi wykonała mgr Zofia Baranowska w PKZ — Oddział Warszawa w 1966 r. na zlecenie WKZ Lublin; rzeczoznawca — doc. dr Adam Miłobędzki.

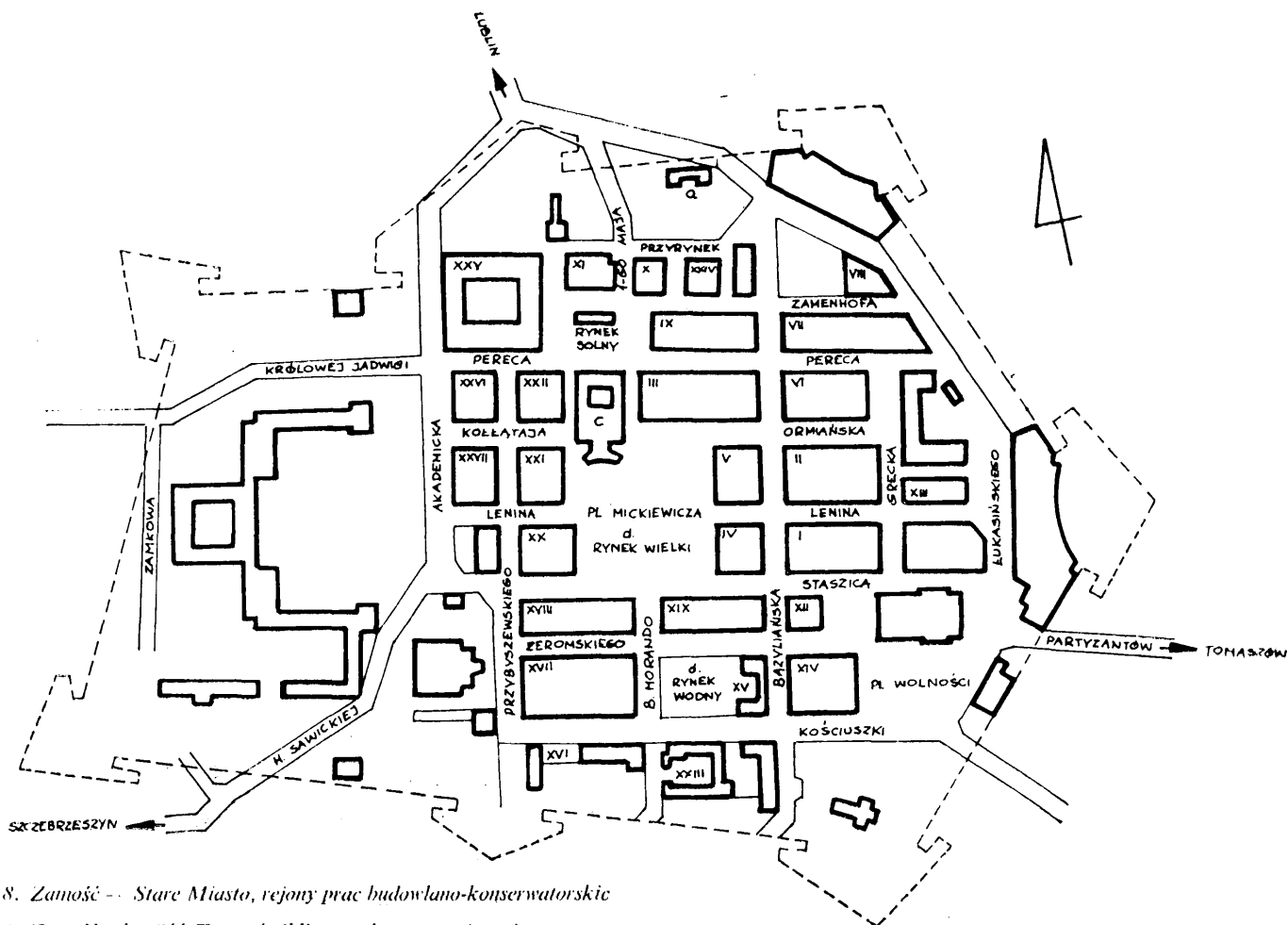
²⁸ Autorem dokumentacji konserwatorsko-architektonicznej był mgr inż. arch. Tadeusz Makarski z Warszawskiego Oddziału PKZ.

²⁹ Zarządzenie Nr 134 MKiS z 25.XI.1967 r., zmieniające zarządzenie w sprawie oddziałów PP PKZ (Dz. Urz. MKiS Nr 9, poz. 84).

³⁰ Zarządzenie Nr 5/71 z dnia 4.I.1971 r. w sprawie powołania Zakładu PP PKZ (zarządzenie dyrektora lubelskiego Oddziału PKZ).

³¹ Zarządzenie Nr 20/76 dyrektora Oddziału PKZ w Lublinie z dnia 5.VII.1976 r. w sprawie określenia struktury organizacyjnej i kierunków działania Zakładu w Zamościu w 1976 r.

³² Zarządzenie Nr 36/76 naczelnego dyrektora PP PKZ z dnia 14.XII.1976 r. w sprawie powołania Oddziału PP PKZ w Zamościu.

8. Zamość -- Stare Miasto, rejonu prac budowlano-konserwatorskie

8. Zamość, the Old Town, building and construction sites

sto³³. Badania te, aczkolwiek jeszcze nie ukończone, pozwoliły rozszerzyć wiedzę o mieście.

Należy podkreślić wielką pomoc wojewódzkich władz politycznych i administracyjnych, które uczestniczyły we wszystkich trudnych problemach powstającego Oddziału PKZ.

Przodująca rola PKZ w rewaloryzacji Zamościa uwidoczniła się i w dziedzinie projektowania, i w dziedzinie badań architektonicznych (opartych na uprzednio opracowanym przez rzeszowski Oddział PKZ³⁴ planie rewaloryzacji miasta), archeologicznych i historycznych (aneks I). Oddział zamojski stał się sprawną instytucją konserwatorską, przygotowaną do podejmowania trudnych i złożonych zadań konserwatorskich, technicznych i koordynacyjnych w odnowie miasta (schemat II). Stworzone zostały warunki dla niezbędnych prac badawczych, bieżącej korekty ustaleń, zapowiadając tym samym wysoką jakość prac.

Wobec czekających nas jeszcze wielu lat pracy w Zamościu, niezbędny jest dalszy rozwój Oddziału PKZ, jego potencjału badawczego, projektowego i realizacyjnego. Niezbędna jest też dalsza pomoc w rozwiązaniu licznych trudnych spraw. Do szczególnie dotkliwych bolączek należy brak środków na budowę bazy techniczno-

-materiałowej, bez której dalsze zwiększanie możliwości wykonawczych Oddziału jest niewykonalne. Należy też stworzyć warunki pracy dla sporego już zespołu specjalistów, aby mogli ze swojej działalności uzyskać osobistą satysfakcję zawodową i uznanie społeczne.

Do działań przygotowujących miasto do obchodów 400-lecia włączyło się dwanaście oddziałów PKZ z terenu całego kraju (aneks II). Oddziały te prowadziły prace budowlano-konserwatorskie w latach 1979—1980 w wielu kamieniczkach Starówki zamojskiej.

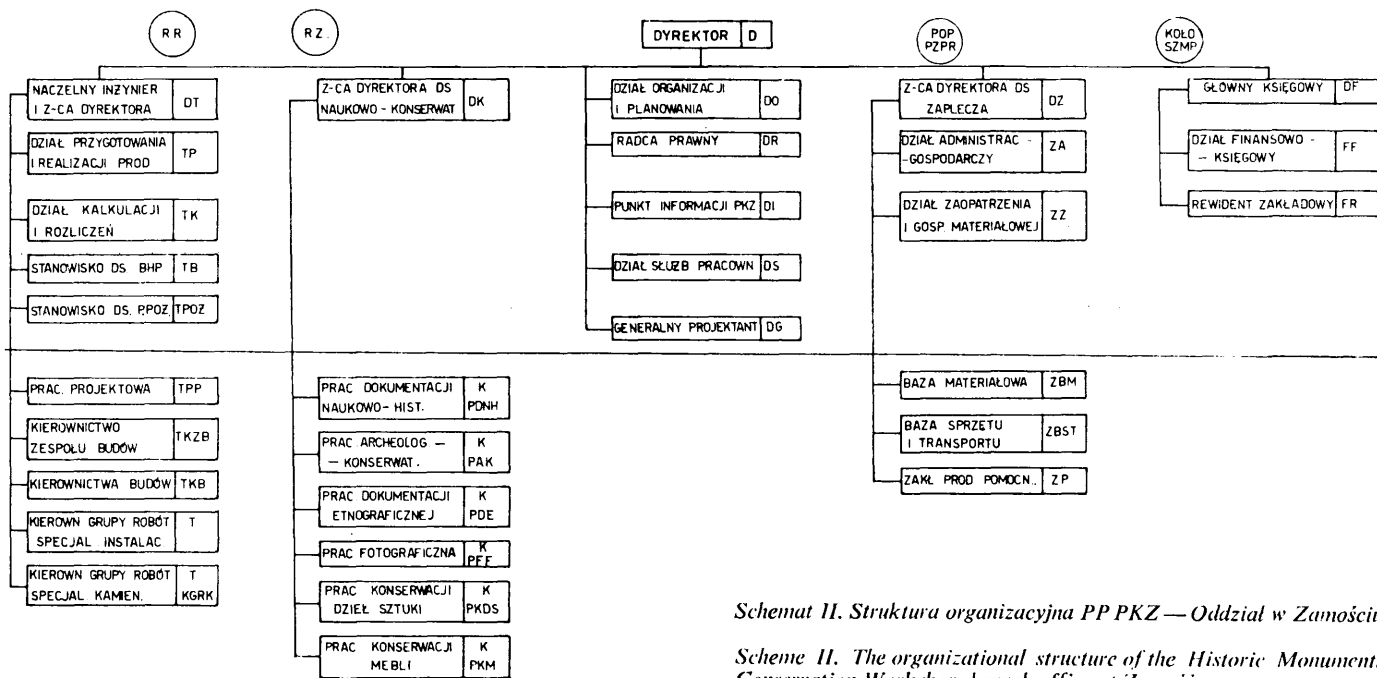
UDZIAŁ INNYCH SPECJALISTYCZNYCH PRZEDSIĘBIORSTW BUDOWLANYCH

Przedsiębiorstwa specjalistyczne biorące udział w pracach przy przygotowaniu Zamościa do obchodów 400-lecia chlubnie zapisały się w historii tego pięknego grodu. Wykonują one prace niejednokrotnie niezauważalne, ale jakże niezbędne dla współczesnego użytkowania miasta. Do prac tych zaliczyć głównie należy: prace kamieniarskie, drogowe, energetyczne, prace związane z ciągami ciepłowniczymi, montowaniem sieci telefonicznej, zakładanie instalacji elektrycznej, WK, CO.

Podkreślić należy ogromny udział „Kambudu” z Krakowa w pracach przy płycie Rynku Wielkiego czy też prace zbliżone profilem do prac realizowanych przez PKZ, a wykonywane przez Kombinat Budownictwa Komunalnego w Zamościu. Aneks III podaje listę tych przedsiębiorstw, bez których trudno byłoby realizować kompleksowo odnowę miasta.

³³ Kierownikiem Pracowni Archeologiczno-Konserwatorskiej jest mgr Tadeusz Nawroński i pod jego kierownictwem prowadzone są badania.

³⁴ Mgr inż. arch. Zdzisław Drankowski pracuje w PKZ od 1969 r., w szczecińskim Oddziale, a następnie przy odbudowie Zamku Królewskiego w Warszawie.

Schemat II. Struktura organizacyjna PP PKZ — Oddział w Zamościu

Scheme II. The organizational structure of the Historic Monuments Conservation Workshop, branch office at Zamość

Przez kompleksowość prac Zamość stał się wielkim poligonem działania różnych służb, organizacji, prac wykonawczych, koncepcji. W wielkim wysiłku zrealizowali wszyscy swoje zadania, a wyniki tego wysiłku ocenią mieszkańcy Zamościa.³⁵

WNIOSKI

Na podstawie wieloletnich doświadczeń PP PKZ uzyskanych przy prowadzeniu prac badawczych, dokumentacyjnych i realizacyjnych w zespołach staromiejskich, można pokusić się o sformułowanie następujących wniosków³⁶:

Zagadnienia inwestorskie

Inwestorem zamierzenia winien być Zarząd Rewaloryzacji Starego Miasta, będący organem Urzędu Miejskiego, dysponujący odpowiednimi uprawnieniami i środkami.

Dyrektor Zarządu w randze wiceprezydenta miasta lub posiadający pełnomocnictwa prezydenta miasta winien mieć decydujący głos w zakresie polityki w dziale rewaloryzacji zespołu staromiejskiego.

W odniesieniu do zespołów staromiejskich małych miast Zarząd Rewaloryzacji prowadzący zagadnienia inwestorskie winien być organizowany przy Urzędzie Wojewódzkim. Zarząd ten stanowiłby instytucję inwestorską dla wszystkich zespołów staromiejskich małych miast w województwie.

Zakres kompetencji Zarządu Rewaloryzacji Zespołów Staromiejskich:

- programowanie na etapie planów regionalnych;
- zlecenie do PP PKZ opracowania planów rewaloryzacji zespołów staromiejskich;
- uzgadnianie planów rewaloryzacji zespołów staromiejskich;

- przedkładanie do zatwierdzania odpowiednim władzom planów rewaloryzacji zespołów staromiejskich;
- zatwierdzanie ZTE lub koncepcji;
- gospodarowanie środkami finansowymi;
- zlecenie projektowania i realizacji;
- uzyskiwanie warunków w zakresie: ciepła, energii, wody, kanalizacji, gazu itp.;
- egzekwowanie wykwaterowań;
- zamykanie ciągów komunikacyjnych dla celów budowy;
- przekazywanie placów budów i uzyskiwanie pozwoleń na budowę;
- koordynacja pracy współwykonawców;
- nadzór inwestorski;
- odbiory i przeglądy gwarancyjne;
- kontrola przebiegu procesu rewaloryzacji.

Prace badawcze i projektowe

Biurem głównym w zakresie prac badawczych i projektowych winno być PP Pracownia Konserwacji Zabytków, a w jego ramach winien działać Generalny Projektant Rewaloryzacji.

Do zadań głównego biura projektów powinno należeć:

- podzlecenie specjalistycznym biuram projektów kompleksowych opracowań branżowych;
- koordynacja prac współwykonawców w zakresie projektowania;
- pełnienie nadzorów autorskich nad wszystkimi pracami w zespole staromiejskim.

Prace realizacyjne

PP PKZ winno realizować prace budowlano-konserwatorskie w obiektach o najwyższych wartościach artys-

wych miast w Polsce. Opracowanie wykonane przez zespół w składzie: inż. Zdzisław Babicki (PKZ Oddział w Gdańsku), mgr inż. arch. Zdzisław Drankowski (PKZ Oddział w Zamościu), inż. Jerzy Jarzębowski (PKZ Oddział w Lublinie), mgr inż. arch. Władysław Wojnarowski (PKZ Oddział w Krakowie) zostało przekazane do Ministerstwa Kultury i Sztuki.

³⁵ Plan rewaloryzacji Zespołu Staromiejskiego m. Zamościa opracowany został w 1976 r. w rzeszowskim Oddziale PKZ przez zespół specjalistów pod kierunkiem mgra inż. arch. A. Piątka i mgra inż. arch. J. Macha.

³⁶ Naczelny dyrektor PP PKZ powołał w dniu 26.IX.1979 r. zespół dla opracowania koncepcji i formy organizacji ratowania zabytko-

tycznych i zabytkowych w ramach limitów i portfeli zleceń zatwierdzanych przez Komisję Rozdziału Robót przy Ministrze Kultury i Sztuki. Budynki znajdujące się w zespole zabytkowym, ale cechujące się nieskomplikowanymi układami, bez sgraffit, sztukaterii, polichromii itd., winny być remontowane przez różne inne przedsiębiorstwa lub spółdzielnie budowlane.

Specjalistyczne prace konserwatorskie

W obiektach zabytkowych realizowanych przez inne przedsiębiorstwa lub spółdzielnie budowlane prace w zakresie: konserwacji polichromii ścian, konserwacji stropów, konserwacji detali architektonicznych itp., winny być wykonywane przez specjalistyczne pracownie PP PKZ.

Współpraca z instytutami naukowymi i wyższymi uczelniami

W wypadku występowania skomplikowanych problemów specjalistycznych, wymagających konsultacji lub współpracy, winny być podpisywane umowy pomiędzy realizatorami i instytutami naukowymi lub wyższymi uczel-

niami specjalizującymi się w rozwiązywaniu zagadnień występujących przy rewaloryzacji.

Rada Konserwatorsko-Architektoniczna

Generalny Konserwator Zabytków dla każdego rewaloryzowanego miasta winien powołać Radę Konserwatorsko-Architektoniczną z uprawnieniami: Konserwatora Zabytków, Architekta Miasta, Rady Technicznej PKZ jako organu zatwierdzającego i rozstrzygającego wszystkie problemy konserwatorskie, projektowe i wykonawczo-inwestorskie.

Rady takie powołane zostały dla restytucji Zamku Królewskiego w Warszawie (przewodniczący — prof. dr Jan Zachwatowicz) oraz dla prac rewaloryzacyjnych w Zamościu i Lublinie (przewodniczący — mgr inż. arch. Jacek Cydzik). Trudno wyobrazić sobie przebieg rewaloryzacji ośrodka historycznego bez działania kompetentnej rady.

dr inż. Tadeusz Polak
Zarząd PP PKZ
Warszawa

Aneks I. Zestawienie opracowań projektowych dla Zamościa w latach 1975—1980

Obiekt	Pracownie projektowe oddziałów PKZ	Inne biura projektów
1. BLOKI		
Blok III	—	Politechnika Krakowska
Blok IV	Oddział Lublin	—
Blok X	Oddział Zamość	—
Blok XI	Oddział Zamość	—
Blok XII	Oddział Warszawa	—
Blok XII	Oddział Zamość	—
Blok XVII	Oddział Lublin	—
	Oddział Zamość	—
Blok XIX	Oddział Lublin	—
	Oddział Zamość	—
Blok XX	Oddział Warszawa	—
	Oddział Zamość	—
Blok XXI	Oddział Warszawa	—
	Oddział Lublin	—
Blok XXII	Oddział Warszawa	—
Blok XXIII	Oddział Zamość	—
Blok XXIV	Oddział Kraków	—
	Oddział Zamość	—
Blok XXVII	Oddział Zamość	—
2. OBIEKTY WOLNO STOJĄCE		
Kościół pofranciszkański	Oddział Warszawa	—
Ratusz	Oddział Warszawa	—
Arsenał	—	Politechnika Krakowska
Pałac	—	Politechnika Krakowska
Rotunda	Oddział Wrocław	—
3. FORTYFIKACJE		
Brama Lubelska Stara	Oddział Warszawa	—
	Oddział Zamość	—
Brama Lwowska Nowa	Oddział Zamość	—
Brama Lwowska Stara	Oddział Zamość	—
Bastion VII	Oddział Zamość	—
Brama Szczebrzeska	Oddział Zamość	—
Nadszaniec K — 2	Oddział Zamość	Miejskie Biuro Projektów Kraków
Nadszaniec K — 1	Oddział Zamość	—
Fortyfikacje	Oddział Zamość	—
Furta wodna	Oddział Zamość	—
4. ELEMENTY INFRASTRUKTURY MIEJSKIEJ		
Iluminacja	—	Biuro Proj. Bud. Kom. — Gdańsk
Płyta Rynku	—	Politechnika Krakowska „Kambud” — Kraków
Kolorystyka Starego Miasta	Oddział Lublin	—
Gaz	—	BPB „Gazoprojekt” — Wrocław
CO	Oddział Lublin	Biuro Proj. Bud. Kom. — Lublin
Energetyka	—	Biuro Proj. Bud. Kom. — Lublin
Telekomunikacja	—	Biuro Studiów i Projektów Łączności — Kraków
Drogi	—	Biuro Proj. Bud. Kom. — Lublin
5. BADANIA ARCHEOLOGICZNE		
Stare Miasto	Oddział Zamość	—

Aneks II. Zakres rzeczowy robót budowlano-konserwatorskich realizowanych przez oddziały PKZ do 1980 r.

Oddział	Zakres robót
BIAŁYSTOK	Blok XIX — elewacje podwórkowe i otoczenie Blok XVIII — Staszica 33, tynki wewnętrzne
GDAŃSK	Nowa Brama Lubelska, rob. budowlano-konserwatorskie (bez instalacji) Konserwacja polichromowanych belek stropowych z kamienicy przy ul. Staszica 29 — blok XIX
KIELCE	Blok V — roboty elewacyjne
KRAKÓW	Blok XVIII — roboty elewacyjne, ul. Staszica 37—31; ul. Żeromskiego 38, tynki wewnętrzne i podłoża pod posadzki Blok XVIII — ul. Żeromskiego 24—38, ul. Staszica 25—39, elewacja poddasza Blok XVIII — ul. Żeromskiego 24—26,
LUBLIN	ul. Staszica 25—27, tynki wewnętrzne Blok XVIII — wnętrza blokowe Blok III — ul. Ormiańska 26—28, elewacje Konserwacja wystroju architektonicznego elewacji kamienie przy ul. Ormiańskiej 26—28
ŁÓDŹ	Blok III — ul. Ormiańska 30, dach Blok VIII — ul. Staszica 35, wykonanie tynków Blok XVIII — elewacje pierzei rynkowej 25—39 Blok III — ul. Ormiańska 22—24, elewacje
POZNAŃ	Blok XIX — kontynuacja poddaszy Konserwacja wystroju architektonicznego elewacji kamienie przy ul. Ormiańskiej 22—24
RZESZÓW	Blok IV — kontynuacja elewacji i obróbki blach Blok III — ul. Ormiańska 22, 24, 26, podbijanie fundamentów
SZCZECIN	Stara Brama Lubelska — roboty budowl.-konserwatorskie
TORUŃ	Blok XIX — kontynuacja elewacji pierzei rynkowej podcienia przy ul. Żeromskiego 20, 22 Blok XVIII — ul. Staszica 31, tynki wewnętrzne
WARSZAWA	Blok III — ul. Ormiańska 30 i ul. 1 Maja, elewacje Ratusz — renowacja elewacji Konserwacja wystroju architektonicznego elewacji kamienicy przy ul. Ormiańskiej 22—30

Oddział	Zakres robót
WROCŁAW	Blok III — ul. Ormiańska 28, dach Blok XVIII — ul. Staszica 29, konstrukcje, prace wykończeniowe Blok III Blok XVIII Blok XIX Brama Lubelska Stara Brama Lubelska Nowa Nadszańce Bastion VII Brama Lwowska Stara Konserwacja wystroju architektonicznego elewacji kamienie przy ul. Ormiańskiej 22—24 Konserwacja elementów kamiennych kamienic w blokach III, XVIII, XIX
ZAMOŚĆ	Konserwacja elementów sztukatorskich kamienic w blokach XVIII i XIX Konserwacja bali stropowych, nie polichromowanych z kamienic w blokach III, XVIII i XIX Konserwacja drobnych elementów wyposażenia kamienic z terenu Starego Miasta Wykonanie makiety starego Zamościa Elementy metaloplastyczne z terenu Rynku Wielkiego Opracowania naukowo-studialne i badawcze wykonane przez pracownice PDNH, PAK i PDE Konserwacja polichromii i boazerii wnętrza w bloku IV

Aneks III. Przedsiębiorstwa specjalistyczne biorące udział w rewaloryzacji Starego Miasta w Zamościu

1. Kombinat Budownictwa Komunalnego w Zamościu (blok XX, XXI, XXII, Arsenal)
2. Kombinat Kamienia Budowlanego „KAMBUD” z Krakowa, (wykonanie płyty Rynku Wielkiego)
3. Lubelskie Przedsiębiorstwo Instalacji Elektrycznych (wykonanie prac energetycznych na Starym Mieście)
4. Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej w Zamościu (wykonanie prac drogowych, elementy linii CO wraz z wymiennikami)
5. Spółdzielnie rzemieślnicze Tomaszów, Zamość, Bychawa (wykonano studnie energetyczne, tynki w obiektach realizowanych przez Kombinat Budownictwa Komunalnego w Zamościu)
6. Wojewódzki Urząd Telekomunikacyjny w Zamościu (sieć telefoniczna na Starym Mieście)
7. Komunalne Przedsiębiorstwo Inżynieryjne Nr 1 w Lublinie, Zakład Magistrali Ciepłowniczej (ciągi ciepłownicze)

**THE EXAMPLE OF THE TOWN RENEWAL
ZAMOŚĆ 1964—1980**

The author describes the process of renewing the historic town of Zamość in the years 1964—1980. He also presents the attempts undertaken to adequately organize investment services as well as difficulties faced by various organizations set up in order to cope with the problem of the renewal. Numerous initiatives and ideas, some of which have been put into effect, have also been discussed. A leading role in the renewal of Zamość played a local branch office of the historic monuments conservation workshop, whose work concentrated on technical, scientific and conservation documentation and on the reconstruction and preservation of historic buildings, conservation of sculptures, paintings, etc. Twelve other conservation workshops from all over Poland as well as a number of specialized enterprises (performing i.a. mason, road-building and electrical works) also participated in preparatory works undertaken to celebrate the 400th anniversary of Zamość.

The author suggests that the following conditions should be fulfilled when carrying out works on the old town complexes: —

- (1) the Main Board for the Renewal of the Old Town should represent a body of the Town Council, with a decisive voice in the field of restoration policy,
- (2) state-owned historic monuments conservation workshops should constitute the main organization for research and planning works; they should also execute building and conservation works on the structures with the highest artistic and historic values,
- (3) the architectonic conservation council should be a body that would approve and solve all problems associated with conservation, designing, execution and investment.